

مقایسه تطبیقی رابطه میان نوع سکونت گاه و سطح خلاقیت دانش آموزان دبستانی دختر در نمونه های ویلایی و آپارتمانی شهر شیراز

مسلم ایران دوست^۱، حمیدرضا عظمتی^{۲*}، هادی کشمیری^۳، دکتر بهرام صالح صدق پور^۴

چکیده

زمینه: پرورش، ارتقاء و جهت دهی به خلاقیت کودکان به دلیل قرارگیری در سن رشد دارای اهمیت است. فضاهای باز مسکونی، در برآورده ساختن نیازهای اجتماعی و فردی کودکان، نقش منحصر به فردی دارند. به نظر می رسد که این گونه فضاها بخش عمده ای از زمان و محیط زندگی روزمره ساکنان از جمله کودکان و نوجوانان را به خود اختصاص می دهند و ارتقاء کیفیت آن می تواند در سلامت و رشد قوای جسمی، تقویت تعاملات اجتماعی و همبستگی گروهی و حتی آموزش و رشد خلاقیت کودکان و نوجوانان مؤثر باشد.

هدف: لذا هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر فضاهای سکونتی ویلایی و آپارتمانی در رشد خلاقیت کودکان است.

روش: جامعه آماری پژوهش ۱۴۰ کودک دختر بین ۷-۹ سال در سه دبستان، در سه موقعیت اجتماعی متفاوت در شهر شیراز است که بر اساس موقعیت قرارگیری محل سکونت آن در خانه های ویلایی و آپارتمانی و با استفاده از نمونه گیری خوشه ای انتخاب شده اند. داده ها با استفاده از آزمون تفکر خلاق (فرم ب تورنس)، جمع آوری و با روش تحلیل واریانس و مقایسه های زوجی میانگین ها تحلیل شده است. یافته ها: طبق یافته های پژوهش حاضر نتایج به دست آمده حاکی از آن است که تفاوت معناداری بین خلاقیت دانش آموزان دبستانی در دو گروه سکونت گاه ویلایی و آپارتمانی در دو فرضیه پیشنهادی وجود ندارد.

نتیجه گیری: لذا کودکان ساکن در خانه های ویلایی و آپارتمانی از لحاظ چهار مؤلفه ابتکار، بسط، سیالی و انعطاف پذیری تقریباً در یک سطح از خلاقیت قرار دارند.

کلیدواژه ها: سکونت گاه های ویلایی و آپارتمانی، طراحی کالبدی، رشد خلاقیت، کودک.

۱. دانشجوی دکترای معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران Moslem_irandoost@yahoo.com

۲. دکترای معماری، هیئت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) azemati@sru.ac.ir

۳. دکترای شهرسازی، هیئت علمی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران keshmirihadi@yahoo.com

۴. دکترای معماری، هیئت علمی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران bahramsaleh@gmail.com

پیشگفتار

خلاقیت به عنوان یکی از مسائل مهم در میان افراد، همواره باید مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد و شرایطی جهت ارتقاء آن شکل گیرد (پریوانتو و دهارین^۱، ۲۰۲۱: ۸۲). بهبود خلاقیت به عنوان یک دغدغه همواره از سوی محققان مورد توجه بوده است (بیالکیویسز^۲، ۲۰۲۰: ۱۵۹). اهمیت خلاقیت، توجه روانشناسان را به بررسی عوامل و چگونگی پرورش آن جلب کرده است. خلاقیت به عنوان یک استعداد بالقوه نیازمند توجه و پرورش است (میرزاصفی و یعقوبی، ۱۴۰۰: ۱۸۰). خلاقیت در میان دانش آموزان به عنوان یک ضرورت؛ باعث شده است تا تلاش هایی جهت بهبود آن شکل گیرد (کاستیلو و وِگارا^۳ و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۴۳). بهبود خلاقیت در میان دانش آموزان می تواند زمینه جهت رشد شاخص های عملکردی آنان در تمامی حوزه ها را فراهم نماید (پریوانتو و دهارین، ۲۰۲۱: ۸۳).

خلاقیت یکی از پیش بینی کننده های موفقیت و پیشرفت افراد است (مردعلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲). عواملی که به منظور درک خلاقیت مورد بررسی قرار گرفته اند عبارت اند از فرایندهای شناختی، شخصیت و تأثیرات فرهنگی و زیست محیطی. اجزای مختلفی نظیر مسائل انگیزشی، دانش، مهارت و فرایندهای مربوط به خلاقیت به عنوان یک سبک شناختی همراه این محورها شناسایی شده اند؛ بنابراین نتیجه تعامل پیچیده بین اجزای مختلف، خلاقیت در نظر گرفته شده است (دکورتیس^۴ و همکاران، ۲۰۱۳: ۸). لذا یکی از روش های ارتقاء خلاقیت، بهره گیری از تأثیر مثبت محیط طبیعی یا مصنوع، در بروز یا افزایش خلاقیت است. فضا و محیط در بروز خلاقیت و کیفیت رشد آن مؤثر است (حجت و شاه حسینی، ۱۳۹۶: ۴). از طرفی پژوهش های مختلف انجام شده در زمینه محیط نشان می دهد که محیط نقش مهمی در سلامت جسمی و روانی انسان ها و به خصوص کودکان دارد. چراکه این دوران مهم ترین

۱. Priyanto & Dharin

۲. Bialkiewicz

۳. Castillo-Vergara

۴. Decortis

و حساس‌ترین دوران زندگی است و شخصیت فرد در این سنین شکل می‌گیرد (طباطبائیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۷).

به‌عنوان مثال راجرز که ازجمله انسان‌گراها است در تعریف خلاقیت می‌گوید: به نظر می‌رسد مفهوم قدرت خلاقه مفهوم سلامتی، انسان بودن، خود محقق بودن، به یکدیگر نزدیک و نزدیک‌تر می‌شوند و ممکن است همگی به یک مفهوم تبدیل شوند (رونک^۱، ۲۰۱۴: ۲۴). به این معنی که قدرت خلاقه موجب تحقق اهداف و سلامت جامعه و انسان‌ها می‌شود (حجت و شاه‌حسینی، ۱۳۹۶: ۵)؛ بنابراین می‌بایست در نظر داشت تجربه کودک با محیط الزام شامل عمل کودک بر روی محیط نیست، بلکه تابع چیزهایی است که کودک درکنش متقابل خود با محیط آموخته است. در حقیقت هم می‌توان محیط را شکل داد و هم محیط می‌تواند به انسان شکل دهد (مایسکی^۲، ۲۰۱۳: ۴۲). همچنین اکروب^۳ در مقاله‌ای تحت عنوان آزادی و خلاقیت «بیان می‌کند که»: محیط فیزیکی رفتار را دگرگون نمی‌سازد اما می‌تواند در فرایند یادگیری مؤثر باشد، بنابراین ما به دنبال طراحی محیطی هستیم که به سمت آزادی و خلاقیت باشد تا اینکه آموزش کنترل‌شده و متمرکز و نیز به دنبال کوششی در جهت توسعه طراحی مدارس برای قابلیت‌های بیشتر هستیم. نه به این معنی که پاسخ این است، بلکه وابسته به این است که ما چقدر از آن یاد گرفتیم (کامل نیا، ۱۳۸۵: ۴۷).

در مسیر بهبود خلاقیت افراد؛ جنبه‌های محیطی از جمله سکونت‌گاه‌ها نقش مهم و تأثیرگذاری دارند. سکونت‌گاه‌ها به واسطه یک عامل محیطی می‌تواند نقش اساسی در مسیر رشد و ترقی خلاقیت افراد داشته باشند (سیتوروس و سیرگار^۴، ۲۰۲۱: ۳۸). اگرچه جنبه‌های محیطی و فردی هر دو در جهت شکل‌گیری خلاقیت افراد تأثیرگذار است؛ اما نقش مسائل محیطی به علت اینکه می‌تواند محرکی در جهت کشف خلاقیت در افراد باشد؛ از اهمیت

۱. Runc

۲. Mayesky

۳. Ecurb

۴. Sitorus & Siregar

بیشتری برخوردار است (وان دولیرت و وان لانگی^۱، ۲۰۱۹: ۸۶۲). توجه به مسائل محیطی می‌تواند باعث خودشناسی در میان افراد جهت بروز خلاقیت شود. مسائل محیطی می‌تواند به عنوان یک عامل محرک باعث کشف خلاقیت شود و از طرفی خود زمینه جهت پرورش و بهبود توانایی‌های افراد در حوزه خلاقیت را فراهم نماید (فرگوسن^۲، ۲۰۱۸: ۶۷). استیهاری و اریکسون^۳ (۲۰۰۸) اشاره دارد که بسیاری از افراد با وجود توانایی و ظرفیت‌های درونی در حوزه خلاقیت؛ به واسطه عدم وجود محیطی پویا جهت کشف و شکوفایی خلاقیت؛ از سطح مطلوبی از خلاقیت در زندگی خود بهره مند نبوده‌اند.

پژوهش‌های بسیاری در رابطه با محیط و اثر روانی آن بر روی افراد انجام شده است (طباطبائیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۸). اولین پژوهش در زمینه خلاقیت در سال‌های ۱۹۵۰ انجام شد. گیل فورد در این دهه اولین اجلاس را با عنوان خلاقیت در آمریکا برگزار کرد (پوپپی^۴، ۲۰۰۵).

پژوهش‌های استوجانووا^۵ (۲۰۱۰) نیز نشان داده است که محیط‌های خلاق، پیچیده و پر از جزئیات بصری هستند و منجر به تعامل اجتماعی می‌شوند. هرچند توانایی خلاقیت در وجود انسان به صورت فطری به ودیعه نهاده شده است اما شکوفایی آن نیازمند پرورش است (آسا و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۱). همچنین نتایج پژوهش‌های صابری و همکاران (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که عوامل محیطی مؤثر بر افزایش خلاقیت کودکان شامل خیال‌پردازی، مشارکت کودکان، آسایش و امنیت، تحریک‌کنندگی عناصر طبیعی و کیفیت کالبدی و فضایی محیط است. کریپنر^۶ (۱۹۹۹) نیز در پژوهش‌های خود بیان می‌کند که خلاقیت کودکان به قدرت خیال‌پردازی آنان بستگی دارد و بهترین زمان برای پیشرفت خلاقیت و تخیل در فاصله سنی ۲ تا ۱۰ سال روی می‌دهد.

۱. Van de Vliert & Van Lange

۲. Ferguson

۳. Styhre & Eriksson

۴. Pope

۵. Stjanva

۶. Kebpnemiz

سکونت‌گاه‌ها می‌تواند به واسطه ارائه و یا عدم ارائه محرک‌هایی جهت بهبود خلاقیت؛ بر میزان آن تأثیرگذار باشد. سکونت‌گاه‌ها می‌تواند به واسطه ایجاد فعالیت‌ها و فضاهایی در جهت رشد و توسعه خلاقیت افراد؛ زمینه جهت خلاقیت و نوآوری در میان آنان را فراهم نماید (پوگسلی و آکار^۱، ۲۰۲۰: ۵۹۹). ایجاد فضاهای بازی، محیط‌های کشف مسئله، جنبه‌های آموزشی و ایجاد محیط‌های انعطاف پذیر می‌تواند شرایطی جهت بهبود خلاقیت در میان کودکان را فراهم نماید (تهلان^۲، ۲۰۱۵: ۱۹۰). استفاده از سکونت‌گاه‌ها در مسیر رشد خلاقیت همواره به‌عنوان یک مسئله مهم مورد تأکید بوده است. سکونت‌گاه‌ها در صورتی که شرایط را جهت توسعه خلاقیت داشته باشند؛ می‌توانند منجر به پایداری در میزان خلاقیت افراد گردند (سیتوروس و سیرگار^۳، ۲۰۲۱: ۳۸).

امروزه وجود انواع سکونت‌گاه‌ها باعث شده است تا روند تأثیرگذاری آنان بر جنبه‌های خلاقیت به خصوص در میان دانش‌آموزان را تحت شعاع قرار دهد. وجود انواع سکونت‌گاه‌ها شامل سکونت‌گاه‌های ویلایی و آپارتمانی باعث شده است تا از روند تأثیرگذاری این سکونت‌گاه‌ها در حوزه خلاقیت افراد شواهدی در دسترس نباشد. پی بردن به تأثیر انواع سکونت‌گاه‌ها بر خلاقیت افراد می‌تواند ضمن ایجاد شواهدی در خصوص کارکردهای سکونت‌گاه‌های ویلایی و آپارتمانی؛ شرایطی فراهم نماید که نقش هر یک از این سکونت‌گاه‌ها بر خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی دختر مشخص شود. بدون شک با توجه به اهمیت خلاقیت در میان دانش‌آموزان؛ عدم شواهد در خصوص کارکردهای انواع سکونت‌گاه‌ها بر مسیر خلاقیتی این افراد می‌تواند باعث شود تا راهکارهای عملی و علمی در مسیر توسعه خلاقیت در میان دانش‌آموزان دبستانی دختر ایجاد نشود.

۱. Pugsley & Acar

۲. Tehlan

۳. Sitorus & Siregar

در دنیای پیچیده کنونی، افراد تیزهوش، خلاق و صاحبان اندیشه‌های نو و تفکر واگرا، به مثابه گران‌بهاترین سرمایه‌ها، از جایگاهی والا و ارزشمندی برخوردار هستند. جامعه ما بیش از هر زمان دیگر به افراد هوشمند و خلاق نیاز دارد و در شرایط کنونی، مسئله خلاقیت از مهم‌ترین مسائل مطرح در قلمرو روان‌شناسی آموزشی است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). مهم‌ترین تعاریفی که به صورت کاربردی برای خلاقیت ارائه شده است را می‌توان «رهایی از عادت‌های ذهنی»، «داشتن نگاهی متفاوت از دیگران به پدیده‌ها»، «حساس شدن به مسائل، نواقص، شکاف‌های دانش، عناصر مفقوده، ناهماهنگی‌ها و شناسایی دشواری‌ها» دانست و بعضی از محققین نیز خلاقیت را شناسایی نیاز و رفع آن می‌داند. همچنین با توجه به انتزاعی بودن مفهوم خلاقیت، می‌توان تازگی و نو بودن است. یعنی کار جدیدی که قبلاً نبوده را نیز تعریفی از خلاقیت بیان کرد (عظیمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۳).

همچنین رودز^۱ در مورد تعاریف خلاقیت نتیجه گرفت که آن‌ها در اطراف چهار موضع که باهم هم‌پوشانی دارند و وابسته به هم هستند، متمرکز می‌شوند؛ این چهار موضع شامل فرد خلاق، فرآیند خلاق، محصول خلاق و محیط خلاق است که به طور کامل خلاقیت را درک و تعریف می‌کنند (هاسیرسی و حلیمی^۲، ۲۰۰۳).

میزان خلاقیت افراد جامعه سبب تغییر در کیفیت زندگی فردی و اجتماعی می‌شود. توجه به موضوع خلاقیت و راهکارهای ارتقاء آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (پریوانتو و دهارین، ۲۰۲۱: ۸۲). کارل راجرز^۳، چگونگی عوامل مؤثر در خلاقیت را به طریق تحلیلی بیان کرده است و در این زمینه می‌گوید: واضح است که خلاقیت را نمی‌توان با فشار به وجود آورد بلکه باید به آن اجازه داده شود تا بروز پیدا کند. او بر این باور است که با فراهم کردن امنیت روانی و آزادی، احتمال بروز خلاقیت سازنده را می‌توان افزایش داد (پیر خائفی، ۱۳۸۴: ۴۷). گیلفورد با پژوهش‌های فراوان سرانجام به این نتیجه رسید که توانایی‌های

۱. Rhodes

۲. Hasirci & Halime

۳. Carl Rogers

فکری انسان را نمی‌توان در یک بعد خلاصه کرد و آن را هوش یا چیزی شبیه آن نامید. وی با روش‌های پیشرفته آماری دریافت که قوای فکری انسان را می‌توان به عواملی مجزا که هریک به تنهایی قابل اندازه‌گیری است، تقسیم کرد (حسینی و رفیعی، ۱۳۹۹: ۴). همچنین در مقابل این تفکر به نوع دیگری از تفکر اشاره می‌کند و از آن به تفکر همگرا نام می‌برد که مستقیماً با هوش ارتباط پیدا می‌کند.

اما آنچه در این میان قابل توجه است بسترهای رشد خلاقیت است، با بررسی آرا دانشمندان چنین استنباط می‌شود که آنان تا حدودی به نکات زیر اتفاق نظر دارند:

۱- خلاقیت چون دیگر استعدادهاى بشر تا حدود زیادی اکتسابی است و مختص افراد ویژه نیست.

۲- رشد خلاقیت محتاج شرایط و طى مراحل آموزش و پرورش ویژه است.

۳- موانع مختلفی در مقابل بروز خلاقیت وجود دارد که به جزء معدودی از آنها که به توانایی‌های جسمی افراد بستگی دارد اغلب جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و تربیتی مربوط می‌شود (فرشچی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳).

بنابراین در صورت پدید آمدن شرایط مناسب، امکان پرورش خلاقیت در بسیاری از افراد فراهم می‌شود. در همین راستا می‌توان به دوران کودکی و نقش آن در پرورش خلاقیت نیز اشاره داشت، چراکه بدیهی است کودکی که در محیط نامساعد پرورش یافته از توان خلاقه کمتری برخوردار خواهد بود و عمده مشکلات افراد در زمینه خلاقیت ریشه در این دوران دارد (جسوریه و جسوریه، ۱۳۹۷: ۷). تمایل عمومی کودکان به فضاهای طبیعی شهر و مضاعف شدن خلاقیت آنان در فضاهای پردرخت و سبز نشانه سازگاری فیزیکی و روانی کودکان با محیط‌های طبیعی است؛ بنابراین والدین کودکان به طرق مختلفی می‌توانند از این امکان برای رشد خلاقیت کودکان خود استفاده نمایند (حسینی و رفیعی، ۱۳۹۹: ۸).

محیط کالبدی و تأثیرات آن در زندگی روزمره مردم از مسائلی است که در سال‌های اخیر از طرف متخصصین بسیاری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. طراحی محیط

کالبدی بر اساس الگوهای روان‌شناختی این امکان را می‌دهد که محیط پاسخگوی گرایش‌های متغیر افراد باشد. محیطی که به گفته التمن هم تأثیرپذیر و هم تأثیرگذار است (فرشچی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳). خلاقیت در ابتدای تولد در اغلب انسان‌ها کامل است اما متأسفانه پس از گذراندن ۳ سال اول زندگی این خلاقیت به شدت افول می‌کند. این موضوع از این جهت نیاز به بررسی دارد که محیط تأثیر به سزایی در رابطه با تفکر خلاق دارد؛ بنابراین، می‌بایست مشکلات و موانع سر راه را هموار کرد تا به جامعه‌ای خلاق دست یابیم (جسوریه و جسوریه، ۱۳۹۷: ۷).

پویایی انسان‌های امروز در کشاکش زندگی ماشینی از دست رفته و بسیاری از آنها به‌روزهای تکراری عادت کرده‌اند. تفکر خلاقانه از سوی چنین افرادی بعید است؛ بنابراین به‌منظور رشد خلاقانه نسل بعد بایستی پرورش خلاقیت انجام گیرد. از میان روش‌های مختلفی که برای پرورش خلاقیت وجود دارد، فضا نقش مؤثری در پرورش خلاقیت ایفا می‌کند (پریوانتو و دهارین، ۲۰۲۱: ۸۳). میزان خلاقیت افراد جامعه سبب تغییر در کیفیت زندگی فردی و اجتماعی می‌شود. توجه به موضوع خلاقیت و راهکارهای ارتقاء آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (کاستیلوورگارا و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۴۳).

فضای زندگی، پژوهشگاه یا صحنه فعالیت روان‌شناس است، برای رفتار تابعی است از فضای زندگی. منظور از این فضا تنها یک محدوده هندسی نیست، بلکه منظور فضایی فعال و تأثیرگذار است که در شکل‌گیری شخصیت شرکت می‌کند. باید افراد در برخورد با احجام و بناها و همین‌طور در ارتباط و زندگی درون آنها احساس راحتی کنند (جسوریه و جسوریه، ۱۳۹۷: ۷).

این پژوهش در پی یافتن پاسخ به این سؤال اصلی است که فضاهای سکونت و یلایی و آپارتمانی چه تأثیری در رشد خلاقیت کودکان دارد؟ بر این اساس فرضیه‌های پژوهش به قرار زیر مورد بررسی قرار می‌گیرند:

- فرضیه ۱: بین خلاقیت دانش‌آموزان دختر دبستانی در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی تفاوت معناداری وجود دارد.
- فرضیه ۲: بین ابعاد خلاقیت (بسط، سیالی، ابتکار و انعطاف‌پذیری) دانش‌آموزان دختر دبستانی در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی تفاوت معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع آزمایشی و در قالب یک طرح پیش‌آزمون/پس‌آزمون با گروه گواه اجرا شده است.

جامعه آماری پژوهش شامل تمامی آن دبستانی دختر بین ۷-۹ سال شهر شیراز بودند. از میان این افراد تعداد سه گروه به‌عنوان نمونه آماری مشخص شدند. بدین صورت که از هر گروه تعداد ۴۰ نفر به‌عنوان نمونه پژوهش مشخص شدند. این نمونه‌ها از مناطق مختلف جغرافیایی شیراز انتخاب شدند. بدین صورت که گروه اول شامل دانش‌آموزان دختر در دبستان دانشگاه بودند که در منطقه بالا شهر شیراز قرار گرفته است و اکثراً در منازل ویلایی سکونت دارند. گروه دوم شامل کودکان دبستان علوی است که در مرکز شهر قرار دارد و به‌طور میانگین در خانه‌های ویلایی و آپارتمانی باکیفیت سکونت دارند و گروه سوم شامل دبستان آوای مهر می‌شود که در منطقه جنوب شهر شیراز واقع شده است و معمولاً ساکن آپارتمان‌هایی باکیفیت نه‌چندان مطلوبی هستند. بدین‌سان با مراجعه به دبستان‌های ذکر شده مورد پژوهش، به همراه والدین و مربیان و بیان موضوع نقاشی به گونه قابل فهم همچنین با مصاحبه از کودکان سه گروه در حین نقاشی و توضیحات در مورد آنچه کشیده‌اند، مواردی مدنظر قرار داده شد که بیشترین فصل مشترک را در میان نظرات کودکان دارا است. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر از نوع در دسترس بود. برای ارزیابی سطح خلاقیت کودکان از آزمون تفکر خلاق تورنس فرم B (تصویری) استفاده شد. این فرم از شهرت بین‌المللی

برخوردار بوده و بیشترین پژوهش‌ها درباره آن انجام شده است. آزمون تفکر خلاق تورنس فرم B (تصویری) دارای ۳ تکلیف مجزا است و اجرای هر تکلیف آن ۱۰ دقیقه طول می‌کشد که در مجموع ۳۰ دقیقه وقت خواهد گرفت. پژوهش‌های تورنس (۱۹۷۴) ضربی پایایی بین ۷۵ تا ۸۵ درصد را بین دفعات متنوع اجرا نشان می‌دهد. بررسی پایایی^۱ این آزمون توسط پیر خائفی (۱۳۷۳) بر روی یک نمونه دانش‌آموزی ضریب پایایی ۸۰ درصد را برای کل آزمون نشان داد. آزمون تفکر خلاق تورنس از قدرت تمیز بالایی برای ارزیابی مؤلفه‌های فراشناختی خلاقیت شامل سیالی، انعطاف‌پذیری، ابتکار ذهنی برخوردار است. بنابراین، آزمون‌های تورنس به‌ویژه فرم B (تصویری) آزمونی مرجع در حوزه خلاقیت محسوب می‌شود (نقل از تورنس ۱۹۷۴، کر^۲ و گاگلیاردی^۳ ۲۰۰۶، پیر خائفی ۱۳۷۳ و ۱۳۸۴).

این پژوهش به صورت یک کارگاه ۲ ساعته اجرا شده است. کارگاه باهدف فعال‌سازی سطح مؤلفه‌های سیالی، انعطاف‌پذیری و ابتکار کودکان در دو محله موردنظر انجام شد. محتوای دوره به صورت نظری و عملی اجرا شد. تکالیف عملی خلاقیت عمدتاً در قالب تکنیک‌های BS (تکنیک بارش مغزی) و CPS (تکنیک حل خلاق مسئله) اجرا شد که در آن‌ها از تمرینات و تکالیف متعارف پرورش خلاقیت برای پرورش سیالی/ انعطاف‌پذیری و ابتکار استفاده می‌شود. این تمرینات و تکالیف به صورت فردی با انجام نقاشی‌های خلاق، نقاشی ساختنی‌ها، نقاشی و نوآوری‌ها، اجرا می‌شود. در طول دوره گروه گواه به همراه والدین به بیان موضوع نقاشی به گونه قابل فهم برای کودکان پرداخته و همچنین با مصاحبه از کودکان دو گروه در حین نقاشی و توضیحات در مورد آنچه کشیده‌اند، مواردی مدنظر قرار داده شد که بیشترین فصل مشترک را در میان نظرات کودکان دارا بود.

۱. reliability

۲. kerr

۳. gagliardi

برای ارزیابی تفاوت بین خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی از آزمون لوین و t مستقل استفاده شد، نتایج آن در جداول زیر آمده است.

جدول ۱. آزمون لوین خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی

آزمون	سطح معناداری
خلاقیت	۰/۰۳۹
	۰/۸۴۴

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود سطح معناداری آزمون لوین بیشتر از ۵ درصد است، پس واریانس خلاقیت در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی در سطح ۵ درصد تفاوت معناداری ندارد.

جدول ۲. بررسی تفاوت بین دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی از نظر خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی

سکونت‌گاه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری
ویلایی	۵۸	۲۶۰/۵۵	۶۸/۶۶۶	-۰/۴۷۶	۱۳۳	۰/۶۳۵
آپارتمانی	۷۷	۲۶۶/۲۳	۶۸/۷۲۶			

همان‌طور که جدول ۲ گویاست با توجه به سطح معناداری خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی (۰/۶۳۵) که بیشتر از ۰/۰۵ است فرض صفر که عبارت است از تفاوت معناداری بین خلاقیت دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی وجود ندارد، پذیرفته می‌شود. برای ارزیابی تفاوت بین ابعاد خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی از آزمون لوین و t های مستقل استفاده شد، که نتایج آن در جداول زیر آمده است.

جدول ۳. آزمون لوین ابعاد خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی

ابعاد خلاقیت	آماره آزمون	سطح معناداری
بسط	۰/۸۸۸	۰/۳۴۸
سیالی	۲/۴۸۰	۰/۱۱۸
ابتکار	۰/۰۱۱	۰/۹۱۶
انعطاف‌پذیری	۱/۰۷۹	۰/۳۰۱

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود سطح معناداری آزمون لوین در همه ابعاد بیشتر از ۵ درصد است، پس واریانس همه ابعاد خلاقیت در دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی در سطح ۵ درصد تفاوت معناداری ندارند.

جدول ۴. بررسی تفاوت بین دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی از نظر ابعاد خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی

ابعاد خلاقیت	سکونت‌گاه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	درجه آزادی	سطح معناداری
بسط	ویلایی	۵۸	۳۷/۵۳	۱۷/۲۲۰	۰/۱۸۱	۱۳۳	۰/۸۵۶
	آپارتمانی	۷۷	۳۶/۹۷	۱۸/۱۹۳			
سیالی	ویلایی	۵۸	۲۵/۲۴	۳/۹۵۳	۰/۵۲۰	۱۳۳	۰/۶۰۴
	آپارتمانی	۷۷	۲۴/۸۴	۴/۶۹۳			
ابتکار	ویلایی	۵۸	۱۷۹/۸۶	۵۴/۵۳۲	-۰/۷۶۳	۱۳۳	۰/۴۴۷
	آپارتمانی	۷۷	۱۸۶/۸۶	۵۱/۳۵۲			
انعطاف‌پذیری	ویلایی	۵۸	۱۷/۹۱	۴/۸۳۵	۰/۴۳۷	۱۳۳	۰/۶۶۳
	آپارتمانی	۷۷	۱۷/۵۶	۴/۵۴۹			

همان‌طور که جدول ۴ گویاست با توجه به سطح معناداری ابعاد خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی (بسط، ۰/۸۵۶؛ سیالی، ۰/۶۰۴؛ ابتکار، ۰/۴۴۷ و انعطاف‌پذیری، ۰/۶۶۳) که بیشتر از ۰/۰۵ است فرض صفر که عبارت است از تفاوت معناداری بین ابعاد خلاقیت دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی وجود ندارد، پذیرفته می‌شود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در ابعاد بسط، سیالی، ابتکار و انعطاف‌پذیری تفاوت معناداری بین دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

اهمیت توجه به خلاقیت سبب شده است تا پژوهش حاضر با هدف مقایسه تطبیقی رابطه میان نوع سکونت‌گاه و سطح خلاقیت دانش‌آموزان دبستانی دختر در نمونه‌های ویلایی و آپارتمانی شهر شیراز طراحی و اجرا شود. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که میان وضعیت

خلاقیت و مؤلفه‌های آن شامل (بسط، سیالی، ابتکار و انعطاف‌پذیری) تفاوت معناداری بین دو گروه سکونت‌گاه ویلایی و آپارتمانی وجود ندارد. اگرچه محیط نقش مهمی در خلاقیت آن دارد اما بین سکونت‌گاه‌های ویلایی و آپارتمانی در میزان خلاقیت آن تفاوتی مشخص نشد. در پژوهش‌های مختلفی به این مسئله اشاره شده است. پوگسلی و آکار (۲۰۲۰) مشخص نمودند که سکونت‌گاه و ماهیت متفاوت آن می‌تواند در بروز و یا عدم بروز خلاقیت تأثیر بسزایی داشته باشد. تهلان (۲۰۱۵) نیز مشخص نمودند که نوع سکونت‌گاه‌ها می‌تواند در میزان خلاقیت افراد تأثیرگذار باشد. از طرفی سیتوروس و سیرگار (۲۰۲۱) اشاره داشتند که ماهیت سکونت‌گاه‌ها (آپارتمانی و ویلایی بودن) می‌تواند در میزان خلاقیت افراد تأثیرگذار باشد. با این توجه می‌توان چنین اعلام داشت که نتایج پژوهش حاضر در این خصوص با نتایج پژوهش‌های پوگسلی و آکار (۲۰۲۰)، تهلان (۲۰۱۵) و سیتوروس و سیرگار (۲۰۲۱) ناهمسو است. به نظر می‌رسد محیط متفاوت آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی در پژوهش حاضر و پژوهش‌های پوگسلی و آکار (۲۰۲۰)، تهلان (۲۰۱۵) و سیتوروس و سیرگار (۲۰۲۱) سبب بروز این ناهم‌سویی شده است. به نظر می‌رسد با توجه به عدم استانداردهای لازم در سکونت‌گاه‌های آپارتمانی و ویلایی در مسیر پرورش خلاقیت؛ تفاوتی میان این دو سکونت‌گاه در جامعه پژوهش حاضر یافت نشد. بدون شک نبود رویه‌های منظم در مسیر توسعه سکونت‌گاه‌ها جهت پرورش خلاقیت از جمله مسائل مهم در این حوزه است که باعث شده است تا نتایج پژوهش حاضر مشخص شود.

این در حالی است که محیط و به خصوص سکونت‌گاه‌ها نقش مهمی در پرورش خلاقیت بسیاری از گروه‌ها دارند. اویسی و قریب (۱۳۹۵) اشاره داشتند که محیط زندگی نقش مهمی در خلاقیت افراد دارد. حسینی و رفیعی (۱۳۹۹)، فرشچی و غلامی (۱۳۹۷)، فروشی و همکاران (۱۳۹۲) مشخص نمودند که محیط منزل می‌تواند در صورتی که دارای استانداردهای لازم باشد؛ شرایط را جهت توسعه خلاقیت فراهم نماید. وان‌دولیرت و وان-لانگی (۲۰۱۹) مشخص نمودند که جنبه‌های محیطی می‌تواند زمینه جهت بهبود خلاقیت را

فراهم نماید. وان دولیرت و وان لانگی (۲۰۱۹)، فرگوسن (۲۰۱۸)، کاستیلو و رگارا و همکاران (۲۰۱۸)، پروانتو و دهارین (۲۰۱۲) و استیهاری و اریکسون (۲۰۰۸) مشخص نمودند که توجه به مسائل محیطی و پویا نمودن محیط می‌تواند بر میزان خلاقیت افراد تأثیرگذار باشد. همچنین جسوریه و جسوریه (۱۳۹۷) در پژوهش خود مشخص نمودند که محیط خانه کودکان در پرورش خلاقیت آنان تأثیر بسزایی دارد. ملکی و رشیدکلویر (۱۳۹۵) در پژوهش خود اشاره داشتند که راحتی فضای ویژه کودکان از اهمیت بسزایی برخوردار است، که باید دارای شرایط مناسب و مطلوب برای رشد فیزیکی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی آنان باشد. بدون شک ارتقاء استانداردهای سکونت گاه از منظر خلاقیت می‌تواند شرایطی فراهم آورد که زمینه بهبود خلاقیت در میان آن را فراهم نماید. به نظر می‌رسد صرفاً وجود فضاهای سکونتی متفاوت، نمی‌تواند سطح تولید خلاقیت را در ذهن کودک تا حد زیادی افزایش دهد. از طرفی سیالی و ابتکار، مؤلفه‌های فراشناختی هستند که باعث افزایش قدرت ذهن و سرعت عمل برای تولید ایده در موقعیت‌های عادی تا خاص می‌شود. انعطاف‌پذیری و بسط نیز مؤلفه‌های دیگری از آزمون تورنس هستند که نشان می‌دهند وجود فضاهای سکونتی ویلایی و آپارتمانی همزمان با افزایش قدرت تولید فکر، نمی‌تواند به افزایش تنوع و قدرت مانور ذهن کمک کند.

صرفاً توجه به سکونت‌گاه‌ها و غافل شدن از برخی حوزه‌ها از جمله محیط‌های مدرسه و آموزشی در مسیر پرورش خلاقیت می‌تواند شرایط جهت رشد و گسترش خلاقیت آن را دشوار نماید. بدون شک پرورش خلاقیت نیازمند توجه به جنبه‌های فردی و محیطی دارد و مسائل محیطی نیز تنها سکونت‌گاه‌ها نیست. به نظر می‌رسد عدم توجه به پویاسازی جنبه‌های محیطی دانش‌آموزان و همچنین عدم برخورداری از استانداردهای لازم در سکونت‌گاه‌ها باعث شده است تا سکونت‌گاه‌ها در شرایط فعلی نتوانند در مسیر توسعه خلاقیت آن تأثیرگذار باشد. در جهت انجام پژوهش حاضر محدودیت‌هایی از جمله عدم دسترسی به جامعه و نمونه‌ای بزرگتر جهت انجام مطالعات مقایسه‌ای و همچنین عدم مقایسه میان

دانش‌آموزان دختر و پسر جهت ارائه نتایج کامل‌تر؛ وجود داشت. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود تا با مشخص نمودن استانداردهای سکونت‌گاه‌ها در جهت پرورش خلاقیت؛ زمینه جهت غنی‌سازی سکونت‌گاه‌ها در این حوزه را فراهم نمود. همچنین با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود تا با ارزیابی سکونت‌گاه‌ها با تأکید بر شاخص‌های پرورش خلاقیت؛ به شناسایی سکونت‌گاه‌های عاری از محرک‌های پرورش خلاقیت اقدام نمود. همچنین با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود تا با ارائه قوانین حمایتی؛ شرایطی جهت غنی‌سازی سکونت‌گاه‌های مناطق پایین شهر در مسیر پرورش خلاقیت اقدام نمود. به نظر می‌رسد اولویت دادن به استفاده از وسایل بازی اینترنتی و حضور در محیط‌های مجازی عامل گسیختگی و عدم ایجاد خلاقیت در دانش‌آموزان باشد. همچنین این مهم تا حدی است که خلأ فضاهای باز مسکونی را در بین دانش‌آموزان پر می‌کند. بدین‌سان تأثیر فضاهای مجازی و باز مسکونی در قیاس با یکدیگر ازجمله پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی است.

سپاسگزاری: این پژوهش مستخرج از پایان‌نامه دکتری معماری جناب آقای مسلم ایران‌دوست (کدپایان نامه: ۱۶۳۶۰۲۰۲۹۶۲۰۵۷) از دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی شیراز است. از زحمات صادقانه خانم دکتر سمیه پور باقر و خانم مهندس فاطمه جمشیدی کمال تشکر دارم.

منابع و مآخذ

- احدی، مریم؛ رضایی، نورمحمد؛ دلاور، علی؛ پادروند، نادر. (۱۳۹۲). آموزش خلاقیت به دانش‌آموزان و تأثیر آن بر افزایش سطح مؤلفه‌های سیالی، ابتکار، انعطاف، بسط، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۳ (۱)، ۱-۱۸.
- آسا، کیوان؛ نادری، عزت‌الله؛ سیف‌نراقی، مریم. (۱۳۹۹). طراحی و اعتبارسنجی "چهارچوب درس بازیهای رایانه‌ای" به منظور پرورش خلاقیت دانش‌آموزان پایه ششم، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۰ (۳)، ۶۹-۹۴.

- اویسی کیخا، زهره؛ قریب، حوریه. (۱۳۹۵). پرورش خلاقیت کودکان از طریق آموزش معماری در فضای بازی، چهارمین کنگره بین المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران
- پیر خائفی، علیرضا. (۱۳۸۴). بررسی و مقایسه هوش و خلاقیت دانشجویان در رشته های مختلف تحصیلی. طرح پژوهشی معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار.
- جسوریه، احسان؛ جسوریه، نیلوفر. (۱۳۹۷). بررسی عوامل و شاخص های موثر در تبلور خلاقیت کودکان در خانه کودک، اولین کنفرانس ملی پژوهش های نوین معماری و شهرسازی در هزاره سوم، مراغه.
- حسینی، سیدامیرحسین؛ رفیعی، سپیده. (۱۳۹۹). تأثیر طراحی فضاهای تفریحی بر خلاقیت کودکان به منظور استفاده از اوقات فراغت، هفتمین کنفرانس ملی پژوهش های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری و ششمین نمایشگاه تخصصی انبوه سازان مسکن و ساختمان استان تهران، تهران.
- حجت، عیسی؛ شاه حسینی، صفیه. (۱۳۹۶). باز تعریف فضای بازی کودکان بر مبنای ارزیابی و تحلیل نیازهای آنها از فضای بازی، دوفصلنامه علمی- پژوهشی مرمت و معماری ایران، ۸(۱۵)، ۴۱-۵۸.
- صابری، محمد جواد صادق؛ قدرجانی، راضیه و حاجیان زیدی، مهرداد. (۱۳۹۵). طراحی فضای کنش اجتماعی کودکان در محوطه باز مجتمع های مسکونی با رویکرد خلاقیت و تعاملات اجتماعی. مطالعات هنر و معماری، ۲(۶)، ۱۳-۲۷.
- طباطبائیان، مریم؛ عباسعلی یزاده، ساناز و فیاض، ریما. (۱۳۹۵). تحلیلی بر تأثیر محیط های ساخته شده بر خلاقیت کودکان، (بررسی ویژگی های محیطی مؤثر بر خلاقیت کودکان در مراکز کودکان تهران)، فصلنامه علمی- پژوهشی باغ نظر، ۱۳(۴۶)، ۱۷-۳۶.
- عظمتی، حمیدرضا. ضرغامی، اسماعیل. محمدی، علی. (۱۳۹۰). مدرسه به مثابه بستر رشد خلاقیت (رهیافت الگوهای معماری فضاهای باز آموزشی مبتنی بر تقویت خلاقیت)، پژوهش در نظام های آموزشی؛ ۵(۱۵)؛ ۸۱-۱۰۶.
- کامل نیا، حامد. (۱۳۸۵). دستور زبان طراحی محیط های یادگیری، تهران: نشر سبحان نور.

فرشچی، حمیدرضا؛ غلامی، زهره. (۱۳۹۷). مطالعه و طرح معماری خانه کودک در کاشان مبتنی بر پرورش خلاقیت کودک (برای کودکان ۴ تا ۷ سال)، دوماهنامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۳ (۶)؛ ۱-۱۲.

فروشی، نرگس؛ نصراللهی، نازنین؛ وثیق، بهزاد. (۱۳۹۲). راهکارهای معماری در طراحی فضای کودک بارویکردارتقاء خلاقیت، همایش ملی معماری، فرهنگ و مدیریت شهری، کرج. مرادعلی، لیلا؛ پیرخائفی، علیرضا؛ صداقتی فرد، مجتبی. (۱۴۰۰). بررسی روابط باور/ جهت‌انگیزی و خلاقیت‌شناختی / شخصیتی به‌منظور تدوین و برازش مدل پیشینی پیشرفت تحصیلی، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۰ (۴)، ۱-۲۰.

ملکی، سمانه؛ رشید کلویز، حجت‌الله. (۱۳۹۵). راهکارهای طراحی معماری خانه کودک با تأکید بر پرورش ذهن و خلاقیت کودکان در شهرستان خلخال، دومین کنفرانس ملی جغرافیا و برنامه ریزی، معماری و شهرسازی نوین، قم.

میرزاصفی، اعظم؛ یعقوبی، ابوالقاسم. (۱۴۰۰). تأثیر آموزش از طریق لگو بر میزان خلاقیت کودکان پیش دبستانی، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۰ (۴)، ۱۷۹-۱۹۸.

Białkiewicz, A. (۲۰۲۰). Architectural competitions support student creativity. World Trans on Engng and Technol. Educ, ۱۸(۲), ۱۵۷-۱۶۲.

Castillo-Vergara, M., Alvarez-Marin, A., & Placencio-Hidalgo, D. (۲۰۱۸). A bibliometric analysis of creativity in the field of business economics. Journal of Business Research, ۸۵, ۱-۹.

Decortis, F., Rubegni, E., Tillon, A. B., & Ackermann, E. (۲۰۱۳, June). Interactive technologies that enhance children's creativity. In Proceedings of the ۱۲th International Conference on Interaction Design and Children (pp. ۵۹۶-۵۹۹).

Ferguson, H. (۲۰۱۸). Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. Qualitative Social Work, ۱۷(۱), ۶۵-۸۰.

Hasirci, D., & Demirkan, H. (۲۰۰۳). Creativity in Learning Environments: The Case of Two Sixth Grade Art-Rooms. The Journal of Creative Behavior, ۳۷(۱), ۱۷-۴۱.

- Mayesky, M. (۲۰۱۲). Creative activities and curriculum for young children. Cengage Learning.
- Pope, R. (۲۰۰۵). Creativity: Theory, history, practice. Routledge.
- Priyanto, D., & Dharin, A. (۲۰۲۱). Students' creativity development model and its implementation in Indonesian Islamic Elementary Schools. Pegem Journal of Education and Instruction, ۱۱(۳), ۸۱-۸۷.
- Pugsley, L., & Acar, S. (۲۰۲۰). Supporting creativity or conformity? Influence of home environment and parental factors on the value of children's creativity characteristics. The Journal of Creative Behavior, ۵۴(۳), ۵۹۸-۶۰۹.
- Runco, M. A. (۲۰۱۴). Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice. Elsevier.
- Sitorus, R., & Siregar, S. A. (۲۰۲۱). Creativity Center for Child-Friendly Settlements in Kampung Hamdan-Sukaraja with Behavioral Architecture Approach. International Journal of Architecture and Urbanism, ۵(۱), ۳۷-۴۸.
- Stojanova, Biljana. (۲۰۱۰). Development of creativity as a basic task of the modern educational system. Procedia Social and Behavioral Sciences, Vol ۲, ۳۳۹۵-۳۴۰۰.
- Styhre, A., & Eriksson, M. (۲۰۰۸). Bring in the arts and get the creativity for free: A study of the artists in residence project. Creativity and Innovation Management, ۱۷(۱), ۴۷-۵۷.
- Tehlan, I. B. (۲۰۱۵). A comparative study of creativity of students in relation to their home environment. International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences, ۴(۴), ۱۸۹-۱۹۷.
- Van de Vliert, E., & Van Lange, P. A. (۲۰۱۹). Latitudinal psychology: an ecological perspective on creativity, aggression, happiness, and beyond. Perspectives on Psychological Science, ۱۴(۵), ۸۶۰-۸۸۴.